STEYNBEK VA HAMDAM NASRIDA MANZARA VA RUHIY YAKUNLANISH

Yoriyeva Zarifa Xamrayevna
Buxoro davlat pedagogika instituti

Annotatsiya. Maqolada Jon Steynbekning «Sichqonlar va odamlar» (Of Mice and Men) asari hamda Ulug'bek Hamdamning «Ko'nglimdagi daryo» hikoyasida manzara va ruhiy yakunlanish munosabati qiyoslanadi. Matnni sinchiklab o'qishga tayangan sifat tahlili makon takrori, diqqatning taqsimlanishi, tana orqali his etiladigan kechinma hamda haqiqiy va tasavvurdagi harakat o'rtasidagi farqni o'rganadi. Tahlilga ko'ra, ahamiyatli makonga qaytish ichki ziddiyatning uzil-kesil hal bo'lishini kafolatlamaydi. Steynbekda voqea natijasining aniqligi uning talqini ochiq qolishi bilan uyg'unlashadi; Hamdamda esa muqobil imkoniyat ifodalanadi, biroq uning amalda ro'yobga chiqishi tasdiqlanmaydi. Qiyos kompozitsion tugallikni qahramonning mustaqil harakat qilish imkoniyati tiklanishidan ajratib, takroran tasvirlanadigan suv bo'yidagi makonlar kechinma va harakat o'rtasidagi murakkab aloqani hamda imkoniyatlarni qanday tashkil etishini ko'rsatadi. Bunday makonlar o'z-o'zidan uyg'unlik kafolati bo'lib xizmat qilmaydi. Natijalar adiblar o'rtasidagi bevosita adabiy ta'sir haqidagi da'voga emas, tanlangan matnlarning tuzilishi va bayon shaklidagi farqlarga asoslanadi.

Kalit so'zlar: Jon Steynbek; Ulug'bek Hamdam; manzara; ruhiy kechinma; diqqat; makon takrori; fokalizatsiya; tush bayoni; narrativ yakunlanish.

Kirish

Bayon muayyan makonda qahramon nimani payqashi, tasavvur qilishi yoki qanday qarorga kelishi mumkinligini o'zgartirganida, manzara ruhiy ahamiyat kasb etadi. Shu bois takroran tasvirlanadigan daryo tabiat hissiyotni aks ettiradimi, degan savoldan ko'ra aniqroq masalani qo'yadi: ayni muhitga qaytish olam bilan avvalgi munosabatni tiklaydimi? Jon Steynbekning «Sichqonlar va odamlar» (Of Mice and Men) asari [1] hamda Ulug'bek Hamdamning «Ko'nglimdagi daryo» hikoyasi [2] maqsadli qiyos uchun imkon beradi, chunki har ikkala matnda suv bo'yidagi makon ruhiy kechinmani tashkil etishda hal qiluvchi o'rin egallaydi. Bu makonlarning takrorlanishi uzluksizlikni ko'rsatish bilan birga, avvalgi imkoniyatni qayta tiklash qiyinligini ham ochib beradi.

Qiyos qisqa roman va hikoyani qamrab oladi; bu asarlar Amerika va o'zbek jamiyatining o'zaro tenglashtiriladigan tasvirlari sifatida olinmaydi. Qiyos obyekti — makon, diqqat va asar yakuni o'rtasidagi shakliy munosabatdir. Asosiy fikr shundan iboratki, makon takrori bosh qahramonning boshdan kechirganlariga moslashish jarayonini tugallamasdan ham narrativ tuzilmani yakunlashi mumkin. Steynbekda qaytish ortga qaytarib bo'lmaydigan natija bilan uyg'unlashadi; Hamdamda makonga qayta yuzlanish imkoniyati esa kelgusi xatti-harakatning noaniqligi bilan birga keladi. Bular imkoniyatni shakllantirishning turli usullaridir. Ular orasidagi farq tahlil nuqtayi nazaridan suvning har ikki asardagi umumiy ahamiyati qadar muhimdir.

Bu o'rinda ruhiy yakunlanish deganda matn qahramonning iztirobli kechinmaga munosabatini hal etilgan deb hisoblashga qay darajada asos berishi tushuniladi. Bu tashxis yoki qahramonning klinik sog'ayishi haqidagi da'vo emas, balki talqinga oid atamadir. Uni matnning tugashidan, muayyan harakatning yakunlanishidan va o'quvchining asar yakunidan qoniqishidan farqlash lozim. Ushbu farqlarni saqlash asar oxiridagi har qanday manzarani faqat so'nggi sahifalarda joylashgani uchungina avtomatik tarzda uyg'unlik ifodasi deb talqin etadigan doiraviy asoslashning oldini oladi.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Tahlil uch savolga tayanadi. Har bir matn daryoga yuzlanish hamda u bilan bog'liq kechinmani boshdan kechirish imkoniyatini qanday taqsimlaydi? Atrof-muhitga qaratilgan diqqatning shaxslararo yoki institutsional yo'naltirish ta'siriga beriluvchanligini nima belgilaydi? Nihoyat, makon qayta namoyon bo'lganida nima o'zgaradi va nima tasdiqlanmay qoladi? Tadqiqotning hissasi bir xil darajada kechmaydigan yakunlanishni qiyosiy izohlashdan iborat: narrativ shakl kechinmaning hikoyadagi o'rnini aniq belgilashi, ayni paytda bu kechinma insonga qanday harakat imkoniyatini berishini ochiq qoldirishi mumkin. Mazkur fikr ikki yozuvchining taxmin qilingan umumiy falsafasi asosida emas, balki matndagi aniq tafsilotlar orqali tekshiriladi.

Materiallar va metodlar

Tadqiqotda matnni sinchiklab o'qishga asoslangan sifat tahlili va tipologik qiyoslash qo'llanadi. Steynbek asari 1963-yilgi Compass Books nashrining Faded Page platformasidagi elektron nusxasi asosida, Hamdam hikoyasi esa Ziyouz saytida 2014-yil 1-oktabrda joylashtirilgan o'zbekcha matn asosida o'rganiladi. Mazkur sana onlayn nashr sanasini bildiradi va hikoyaning ilk bosma nashri qachon chiqqanini tasdiqlamaydi. Steynbek asarining elektron matnida dastlab raqamlanmagan olti qismga navigatsiya uchun raqamlar qo'shilgan. Shu sababli unga havolalarda boshlang'ich yoki yakuniy qism ko'rsatiladi; Hamdam hikoyasiga havolalar esa ajratib tanish mumkin bo'lgan epizodlar orqali beriladi. Foydalanilmagan bosma nashrdan sahifa raqamlari keltirilmaydi.

Tahlilda, avvalo, bayonda berilgan axborot qahramonning idrokka asoslangan bahosidan ajratiladi. Niderxoffning fokalizatsiya haqidagi qarashlari bu jihatdan foydalidir, chunki grammatik shaxsning o'zi axborotning qanday tanlanishi yoki cheklanishini belgilamaydi [3]. So'ng jismoniy makon, harakat kechadigan kengroq muhit va tasavvur faollashtiradigan muqobil imkoniyatlar farqlanadi. Rayanning makon doiralari, voqealar makoni va narrativ olam o'rtasidagi farqlari haqiqiy qaytish bilan tasvirlangan tushni bir xil maqomdagi voqealar deb hisoblamasdan qiyoslash imkonini beradi [4].

Yana ikki tushuncha ruhiy kechinmaga oid matniy dalillar qanday xulosalarni asoslay olishini aniqlashtiradi. Karachcholoning kechinmaning badiiy ifodalanishi haqidagi mulohazalari tasvirlangan tana tajribasi, zamoniylik, niyat va baholashni o'zaro bog'laydi, shu bilan birga matndagi tasvirni o'qish jarayonida yuzaga keladigan kechinmalardan farqlaydi [5]. Bu yerda mazkur atama badiiy kechinmaning tashkil etilishini anglatadi; o'quvchilar munosabati o'lchanmaydi. Uolsh bayon qilingan tushlar bilan tush ko'rishning bayon jarayoni sifatida kechishini farqlaydi. Bu farq alohida savol qo'yish imkonini beradi: tush tahlil yechishi lozim bo'lgan yashirin xabarni shunchaki yetkazish o'rniga, ma'noni qanday tashkil etadi [6]? Ushbu yondashuvda har ikkala bosh qahramonni ham klinik nuqtayi nazardan talqin qilishdan tiyilinadi.

Nihoyat, Klauk, Kyoppe va Veskott yakunlanganlik hissini to'liqlik hamda javobsiz savollar bilan bog'laydi, ayni paytda o'z tajriba natijalarini hajman kattaroq yoki murakkabroq badiiy matnlarga bevosita tatbiq etishdan ogohlantiradi [7, 38–41-b.]. Ularning tadqiqoti mazkur asarlar majmuasi haqida empirik isbot bermaydi, balki tahlilda tekshirish uchun farqlash mezonini taklif etadi. Shunga ko'ra, har bir tahlilda matniy kuzatuv, talqin asosida chiqarilgan xulosa va ushbu xulosaning chegarasi ajratiladi. Hal qiluvchi mezon — asar yakuni biror voqeani, o'zgargan anglashni yoki bunday anglashning davomiy bo'lishiga oid dalilni taqdim etishini aniqlashdir. Ushbu holatlar bir-biriga mos kelishi shart emas.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Natijalar

Inson faoliyati izlari qolgan va talqini bahsli daryolar

«Sichqonlar va odamlar» asarining boshida daryo bo‘yidagi yalanglikda qatnalgan so‘qmoq, to‘planib qolgan kul va siyqalanib ketgan yog‘ochlar tasvirlanadi. Jorj va Lenni bu yerga kelib, suv ichadi va ranchoga yo‘l olishdan avval biroz to‘xtaydi [1, boshlang‘ich qism]. Mazkur qisqa moddiy belgilar ahamiyatlidir, chunki bu panoh joyida undan avval ham foydalanilganining izlari bor. Makon muayyan safarni vaqtincha to‘xtatishi mumkin, biroq safarlarni zarur qiladigan sharoitlardan tashqarida bo‘lib qolmaydi. Yalanglikni inson qo‘li tegmagan beg‘uborlik timsoli deb o‘qish uning vaqtincha panoh bo‘la olishini anglatadigan ayni izlarni e’tibordan chetda qoldirish bo‘lardi.

Dam olish bilan majburiyatlardan xoli bo‘lish o‘rtasidagi farq asosiy o‘rin tutadi. Dam olish — muayyan vaziyatda ma’lum vaqt davomida mavjud bo‘ladigan imkoniyat; majburiyatlardan xoli bo‘lish esa muhit o‘z tashqarisidagi talablarni bekor qilishini anglatgan bo‘lardi. Steynbek asarining boshlanishi birinchi imkoniyatni asoslaydi, ammo ikkinchisini tasdiqlamaydi. Shu tariqa makoniy ajralish diqqat uchun alohida vaqt oralig‘ini yuzaga keltiradi; uning chegaralari oldingi planga chiqarilmasa ham saqlanib qoladi. Daryo xavfsizlikni kafolatlovchi kuch sifatida talqin etilmasdan ham qadrlanishi mumkin. Uning ruhiy ta’siri qisman ana shu to‘liq ajralmaganlikdan kelib chiqadi: bu yerdan ketish mumkinligi va zarurligi saqlanib turgani sababli yengillik ma’no kasb etadi.

Hamdamning hikoyachisi uzun yumushlar ro‘yxati asosida ish yuritadi, biroq oilaviy majburiyatlarini e’tiborsiz qoldirganini tan oladi. Shina teshilib qolganidan so‘ng u yaqin atrofdagi suv oqimini payqaydi, tanasida tetiklik va bolalik hissini tuyadi hamda vaqtni unutadi. Xotini esa bu suvni iflos ariq deb atagan. Huquq-tartibot xodimi uning shu holatga berilib turishini to‘xtatadi; hikoyachi yo‘l harakati qoidasini buzganini tan oladi, hushtak esa keyinchalik uning tushlarida takrorlanadi [2, dastlabki uchrashuv va undan keyingi mulohazalar]. Suvning qanday makon ekaniga oid kelishmovchilik uning hissiy ahamiyatini bayonning o‘zidayoq bahsli qiladi. Matn tadqiqotchidan geografik nomlashning yagona to‘g‘ri variantini tanlashni talab etmaydi.

Mazkur bahsli nomlash yaqinlik bilan makonga yuzlanish imkoniyati o‘rtasida boshqacha munosabatni yuzaga keltiradi. Jismoniy yaqinlik idrok uchun ochiqlikni ta’minlamaydi: tanish muhit ham muhim deb hisoblanadigan narsalar doirasidan tashqarida qolishi mumkin. Hikoyachining o‘zini tavsiflashi masalani uzil-kesil hal eta olmaydi, chunki retrospektiv bayon uning o‘zi haqidagi ma’qul ko‘rgan tasavvuriga zid dalillarni ham o‘z ichiga oladi. Daryo faqat geografik kashf etilish orqali emas, balki ahamiyat mezonining o‘zgarishi orqali ruhiy ta’sir ko‘rsata boshlaydi. Shu tariqa Hamdam e’tiborsizlikni majburiyatlardan ajratilgan individual nuqson bilan izohlamasdan ham tahlil qilish mumkin bo‘lgan tuzilishda namoyon etadi.

Binobarin, ikki muhit o‘zi yaratadigan bo‘sag‘aning turiga ko‘ra farqlanadi. Steynbekdagi yalanglik harakat davomida tanaffus imkonini beradi; Hamdamdagi suv oqimi esa muhimlik haqidagi qarashlarning shakllangan kundalik tartibini uzadi. Ularning hech birini zulmkor jamiyat bilan beg‘ubor tabiat qarama-qarshiligi orqali yetarlicha izohlab bo‘lmaydi. Bo‘sag‘a sohalarni farqlash bilan birga, ularni bir-biriga bog‘laydi. Undan o‘tish muayyan shartlarga bog‘liq bo‘lib qolganligi sababli manzara kechinmaning boshqa bir tarzini ochib berishi mumkin, biroq bu kashfiyotni kafolatlangan muqobil hayotga aylantirmaydi.

Tana kechinmasi hamda diqqat va cheklov

Ushbu sahnalarning ruhiy ahamiyati diqqatning qanday tashkil etilishiga bog‘liq. Steynbekda ikki erkak o‘rtasidagi dastlabki munosabat idrokni shaxslararo hodisaga aylantiradi: Lenni Jorjning tana holatiga taqlid qiladi, Jorj esa suv ichish xavfsizligini baholaydi [1, boshlang‘ich qism]. Bilim va

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

qobiliyatning bunday taqsimlanishini manzaraga munosabat bildirayotgan alohida ong bilan cheklab bo'lmaydi. Diqqatning o'zidayoq qaramlik, yo'l-yo'riq va baholashdagi nomutanosiblik mavjud. Daryo umumiy makondir, biroq bir makonda bo'lish bir xil kechinmani yoki u yerda nima qilish mumkinligi ustidan teng nazoratni yuzaga keltirmaydi.

Bu farq Steynbek bayonini bitta ta'rif bilan belgilash imkoniyatini ham cheklaydi. Yakuniy qismda tasavvurdagi Klara xola va quyon Lenni ovozida gapiradi [1, yakuniy qism]. Ularning tasvirlanishi uchinchi shaxs bayonini boshdan oxir faqat tashqi kuzatuv bilan cheklangan deb hisoblashga yo'l qo'ymaydi. Tahlilning masalasi bayonning umumiy holda obyektiv yoki subyektiv ekanini aniqlash emas. Asosiy masala hal qiluvchi pallada taqdim etilayotgan axborot turlari qanday o'zgarishidadir. Tashqaridan birgalikda kuzatish mumkin bo'lgan holatlar bilan ichki kechinma sifatida ochiladigan hodisalar sahnaning turli o'lchamlariga mansubdir [3].

Hamdam tasvirlagan jismoniy tetiklashuv hisning kuchliligi bilan dalillangan o'zgarish o'rtasida shunga yaqin farqni ajratishga undaydi. Kechinma o'z holicha ishonarli bo'lishi mumkin, biroq bu unga bog'langan barcha baholarni ishonchli qilib qo'ymaydi. Karachcholoning tana tajribasi va baholashga e'tibori hissiy ta'sir kuchi bilan mushohadaga asoslangan talqinni nima uchun tenglashtirmasdan, birgalikda o'qish zarurligini tushuntirishga yordam beradi [5]. Hikoyachining ko'tarinki holati ushbu uchrashuvning uning uchun ahamiyatini tasdiqlaydi; bu holat o'z-o'zicha majburiyatlarning ahamiyatsizligini yoki kechinmaning uzilishiga bildirilgan har qanday munosabatning adolatliligini tasdiqlay olmaydi.

Shu sababli ijtimoiy murakkablik manzaraning ruhiy rolini bekor qilmaydi, balki kuchaytiradi. Chinlik bilan intizom o'rtasidagi oddiy qarama-qarshilik tadqiqotchiga qahramonning ziddiyatli bayoni tekshirilmasidan oldinoq axloqiy xulosa bergan bo'lardi. Tan olingan qoidabuzarlik va oilaning nuqtayi nazari asosli majburiyatlar mavjudligini hisobga olish imkonini qoldiradi. Ayni paytda nazoratga duch kelishdan tug'ilgan kechinma bevosita uchrashuv ko'lamiga nomutanosib ravishda kattalashadi. Bu bir bayon ichidagi bir-biri bilan raqobatlashuvchi talablar haqidagi bayon shakliga oid mulohazadir. U huquq-tartibot xodimini iztirobni to'liq tushuntirib beruvchi yagona omil yoki hikoyachini jamiyatning bevosita ifodachisi deb hisoblashni talab etmaydi [2, to'qnashuv va mulohazalar].

Demak, har ikkala matnda diqqat ham imkoniyat ochadi, ham ta'sirga moyillik nuqtasiga aylanadi. Diqqat qaratish ayrim imkoniyatlarni hozirgi idrok doirasiga olib kirish, boshqalarini esa bevosita e'tibordan tashqarida qoldirish demakdir. Boshqa shaxs tomonidan yo'naltirilish bilan tanbeh yoki tuzatishni ichki ravishda kutish bir-biridan farq qiladi, biroq har ikkisi ham ruhiy erkinlik shunchaki tabiatga qarashdan iborat, degan tasavvurni murakkablashtiradi. Qiyos makonga yuzlanish imkoniyati bilan mustaqil harakat qilish imkoniyati o'rtasidagi beqaror munosabatni aniqlaydi: qahramon makonni yanada kuchliroq his etishi, ammo buning oqibatlari ustidan nazoratga ega bo'lmasligi mumkin. Manzara diqqat qaratilishi mumkin bo'lgan narsalar maydonini tashkil etgani uchun mazkur beqarorlikda ishtirok etadi.

Makon takrori va turli darajadagi yakunlanish

Steynbek asarining yakuniy qismi daryoning sokin suvli joyiga qaytadi. Qarqara bir ilonni tutib oladi; ikkinchisi esa Lenni kelishi bilan qochib qutuladi. Jorj o'zlari orzu qilgan ferma haqida so'zlar ekan, Lennining nigohini daryoning narigi tomoniga yo'naltiradi, so'ng uni otib o'ldiradi. Shundan keyin Slim va Karlson turlicha munosabat bildiradi [1, yakuniy qism]. Kompozitsion qaytish yaqqol ko'rinadi, biroq takror tasvirlangan makon endi avvalgi amaliy imkoniyatlar ufqini qo'llab-

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

quvvatlamaydi. Takror o'zgarishni o'lchash mezonini beradi. Uning ta'sir kuchi qaytarib bo'lmaydigan farqni anglash uchun yetarli makoniy uzluksizlik saqlanishiga bog'liq.

Tabiatdagi harakat insoniy voqea natijasini tushuntiradigan yoki oqlaydigan axloqiy qonunni bermaydi. Yirtqichlik tasvirlanadi, biroq uni Jorjning qilmishi tabiiy zarurat ekanining isbotiga aylantirish yonma-yon qo'yishni oqlash bilan chalkashtirish bo'lardi. Hayvonga doir muqobil natijaning mavjudligi ham insonning shunga mos ravishda qutulishi haqidagi xulosaga asos bermaydi. Sahna o'xshatishga yo'l ochadi, ammo to'liq tenglashtirishga qarshilik ko'rsatadi. Bunday cheklov inson mas'uliyatining o'ziga xosligini saqlaydi va insondan tashqari hayotni yagona vazifasi syujetni oldindan bildirishdan iborat bo'lgan kodga aylantirishdan saqlaydi.

Nigohning yo'naltirilishi yakunlanish uchun ayniqsa katta ahamiyatga ega. Tasavvurdagi manzil diqqatni band qiladi, haqiqiy vaziyat esa boshqacha rivojlanadi. Shu nomuvofiqlik tasavvur qilingan kelajak birgalikda yashaladigan moddiy kelajakka aylana olmaganida ham ruhiy ta'sir ko'rsatishini ta'minlaydi. Demak, bayon kutishni yakuniga yetkazishi mumkin, biroq uning atrofida tashkil topgan munosabatlardagi ziddiyatlarni bartaraf etmasligi mumkin. Yakundagi qarama-qarshi munosabatlar talqinda ijtimoiy bo'linishni saqlab qoladi. Jorjning titrashi, tanasining qotib qolgan holati va qayta-qayta qo'liga e'tibor qaratishi ruhiy holat darhol barqarorlashgani haqidagi har qanday xulosani yanada murakkablashtiradi [1, yakuniy qism]. Bir qahramonning taskin beruvchi so'zlari mustaqil muallif hukmi emas, balki shu bo'linishning bir qismidir. Asar yakuni natijani qanday tushunish kerakligi haqidagi kelishuvga qaraganda natijaning o'zini ancha qat'iyroq tasdiqlaydi [1, yakuniy qism].

Makon o'zgarmay qoladi, bayon esa idrokka kirish imkoniyatlarini bosqichma-bosqich qayta taqsimlaydi. So'nggi qism boshida atrof-muhit harakatini ikki erkakdan birining ongiga to'la bog'lamasdan kuzatish mumkin; keyinroq og'zaki yo'naltirish va axborotning tanlab ochilishi ularning bilganlarini bir-biridan ajratadi. Mazkur farq daryoni keng tasvirlangan muhitdan har bir qahramon turlicha egallagan ufqqa aylantiradi. Bu daryoning asl mohiyatiga oid ma'noning isboti emas, balki bayonda axborotga kirish imkoniyatining o'zgarishidir. Suvga bitta ramziy ma'no yuklash o'rniga tasvirlash usullari o'rtasidagi o'tishlarni kuzatish qiyosiy tahlil aniqligini oshiradi [1, yakuniy qism].

Hamdamda yakuniy qaytish ochiq-oydin tushda yuz beradi: hikoyachi ro'yxatini va hushtakni suvga tashlaydi, yengillik his qiladi, so'ng uyg'onib, kiyimi ichiga qo'l soladi [2, yakuniy tush epizodi]. Voqeaning tush doirasida berilishi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Uolshning qarashlari tushni shifrlangan ko'rsatma sifatida emas, balki ma'no hosil qiladigan tuzilma sifatida o'qishga imkon beradi [6]. Tushning ichki izchilligi voz kechishni tasavvur qilish mumkin bo'lgan holatga aylantiradi. Biroq uyg'oqlikdagi davom tasvirlangan voz kechish barqaror amaliyotga aylanganini tasdiqlamaydi.

Gaplarning tuzilishi ushbu farqni mustahkamlaydi. Yakuniy tush o'zbek tilidagi biriktiruv bog'lovchisi yordamida qayta-qayta ulanadigan qisqa gap qismlari orqali rivojlanadi. Natijada ketma-ket idrok holatlari va imo-ishoralarning har biri bayonni oldinga siljituvchi o'z turtkisiga ega bo'ladi. Takror matnning boshqa o'rinlarida majburiy yumushlar ketma-ketligini tashkil etganidek, bu yerda ozod bo'lish kechinmasini tashkil etadi. Shu bois tush tuzilmani shunchaki bekor qilmaydi; u ketma-ketlikka o'zgargan munosabatni tasavvur etadi. Takroriy bog'lovchi bayonni uyg'onish holatiga ham olib o'tadi. Uning uzluksizligi kechinma maqomining o'zgarishini yanada ahamiyatli qiladi: bayon o'sha chegaragacha o'z harakatini davom ettiradi, biroq undan keyingi o'zgargan hayot haqida ma'lumot bermaydi [2, yakuniy tush epizodi].

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Farq matn asosida qanday xulosaga kelish mumkinligidadir. Hamdam hikoyasining yakunini to'liq ozodlik deb atash uyg'onish saqlab qolgan noaniqlikni yo'qotgan bo'lardi; uni to'liq muvaffaqiyatsizlik deb atash esa tush ichida shakllangan imkoniyatni e'tiborsiz qoldirgan bo'lardi. Matn g'alaba bilan yakunlanishni ham, abadiy mag'lubiyat bilan yakunlanishni ham qo'llab-quvvatlamaydi. Steynbekdagi makoniy qaytish harakatni tugallab, unga beriladigan bahoni ochiq qoldiradi; Hamdamdagi tasavvuriy qaytish esa imkoniyatni ifodalab, uning ro'yobga chiqishini ko'rsatmaydi. Har ikki holatda kompozitsion tugallik bilan ruhiy barqarorlashuv bir-biridan ajraladi, biroq bu ajralishning yo'nalishi farqlanadi. Ushbu farq yakunlarni faqat ochiq yoki yopiq deb ikki turga ajratishdan tashqariga chiqib, yakunlanish tushunchasining qo'llanishini aniqlashtiradi [7].

Muhokama

Qiyos manzarani kayfiyatning tayyor ifodasi sifatida emas, balki ruhiy kechinmaning tashkil etilish sharti sifatida o'rganish lozimligini ko'rsatadi. Mazkur taklifning atrof-muhit talqini bilan bog'liq chegarasi ham mavjud. Ayova shtat universitetining rasmiy sahifasida Lourens Buellga nisbat berilgan mezonlar atrof-muhit tasvirini inson va tabiat tarixlarining o'zaro aloqadorligi hamda muhitning davom etuvchi jarayon sifatida anglanishi bilan bog'laydi [8]. Bu mezonlar tahlilni qayta tekshirishga undaydi: daryoga oid barcha tafsilotlarni inson ichki olamining belgilari deb qabul qilish sinchkov o'qish shubha ostiga olishi kerak bo'lgan soddalashtirishni qayta takrorlagan bo'lardi.

Mazkur natijalar asarlardan birortasi ham atrof-muhitga yo'naltirilgan adabiyotning barcha mezonlariga javob berishini tasdiqlamaydi. Ular torroq doiradagi munosabatni ko'rsatadi. Steynbekda atrof-muhitni bosh qahramonlarning istaklariga tenglashtirib bo'lmaydi; Hamdamda esa hikoyachining bahosi suv oqimining hikoya doirasidagi barcha mumkin bo'lgan ma'nolarini qamrab olmaydi. Atrof-muhit uzluksizligi bilan ruhiy ma'no o'zaro bog'liq bo'lib qoladi, ammo aynan bir hodisaga aylanmaydi. Makonning kechinmani qo'llab-quvvatlay olish imkoniyatini uning aynan shu kechinma uchun mavjud ekanini va'da qilishdan farqlash lozim. Bunday farqlash tabiatni inson ehtiyojining itoatkor vositasiga aylantirmasdan, muayyan vaziyatdagi insoniy ehtiyojni hisobga olishga o'rin qoldiradi.

Yana bir cheklov tadqiqot ko'lamiga taalluqlidir. Maqsadli tanlangan ikki asar yozuvchilardan birortasining uslubi, biror millatga xos ruhiy munosabatlar yoki adabiy ta'sirning kelib chiqishi va rivojlanishi haqida har tomonlama tavsif berish uchun yetarli emas. Buning o'rniga qiyos kengaytirib qo'llash mumkin bo'lgan tartibni taklif etadi: qaytishning maqomini aniqlash, diqqatni kim boshqarishi yoki uning yo'nalishini kim bahs ostiga olishini tekshirish hamda yakun qaysi oqibatlarni amalda tasdiqlashini so'rash. Mazkur yondashuvning talqin uchun qiymati asimmetriyani saqlashidadir. Janr, bayon va tasavvurdagi hamda haqiqiy harakat o'rtasidagi munosabatga oid farqlar yo'qotilishi kerak bo'lgan to'siqlar emas, balki izohlash vositalaridir.

Xulosa

«Sichqonlar va odamlar» va «Ko'nglimdagi daryo» asarlarida ruhiy imkoniyat takroran namoyon bo'ladigan suv bo'yidagi muhitlarga yuzlanish orqali tashkil etiladi. Daryoning ahamiyati jismoniy makon bilan tanlab ochiladigan kechinma o'rtasidagi munosabatdan kelib chiqadi. Uning takrorlanishi qahramonning kechinmaga moslashuvi, kelgusi xatti-harakati yoki voqea natijasining talqinini ochiq qoldirgan holda ham narrativ tuzilmani tugallashi mumkin. Demak, manzara hissiyotga hamroh bo'lishdan ko'ra ko'proq vazifani bajaradi: u hissiyotning davomiyligi va makonini belgilashga hamda uning harakat bilan bahsli aloqasini shakllantirishga yordam beradi.

Umumiy badiiy usul turli yakunlarga olib keladi. Steynbek makoniy uzluksizlik orqali talqini bo'yicha kelishuvga erishilmagan, ortga qaytarib bo'lmaydigan o'zgarishni qayd etadi. Hamdam esa

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

tushdagi muqobil imkoniyatni yorqin ifodalar ekan, tasavvurdagi ozod bo'lish bilan uyg'oq hayotda tasdiqlangan o'zgarish o'rtasidagi farqni saqlaydi. Mazkur farqni saqlash maqolaning asosiy natijasini yuzaga chiqaradi: ahamiyatli kechinma yuz bergan makonga qaytish ruhiy yakunlanishni kafolatlamaydi. Tabiat obrazlarini allaqachon erishilgan uyg'unlikning dalili deb qabul qilish o'rniga, makon takrori nimaga imkon berishi va nimani tasdiqlay olmasligini so'rash qiyosni aniqroq qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Steinbeck J. Of Mice and Men. — Compass Books nashri. — New York : The Viking Press, 1963. — Elektron nusxa: Faded Page, elektron kitob № 20210154; 2023-yil 2-aprelda yangilangan. — URL: https:/ / www.fadedpage.com/ books/ 20210154/ html.php (murojaat sanasi: 10.10.2026).
2. Hamdam U. Ko'nglimdagi daryo : hikoya [Elektron resurs] // Ziyouz. — 2014. — 1-oktabr. — URL: https:/ / www.ziyouz.com/ portal- haqida/ xarita/ uzbek- nasri/ ulug- bek- hamdam- 1968/ ulug- bek- hamdam- ko- nglimdagi- daryo- hikoya (murojaat sanasi: 10.10.2026).
3. Niederhoff B. Focalization [Elektron resurs] // The Living Handbook of Narratology / tahr. P. Hühn va boshq. — Hamburg : Hamburg University, 2013. — 2013-yil 24-sentabrda qayta ko'rib chiqilgan. — URL: https:/ / www- archiv.fdm.uni- hamburg.de/ lhn/ node/ 18.html (murojaat sanasi: 10.10.2026).
4. Ryan M.-L. Space [Elektron resurs] // The Living Handbook of Narratology / tahr. P. Hühn va boshq. — Hamburg : Hamburg University, 2014. — 2014-yil 22-aprelda qayta ko'rib chiqilgan. — URL: https:/ / www- archiv.fdm.uni- hamburg.de/ lhn/ node/ 55.html (murojaat sanasi: 10.10.2026).
5. Caracciolo M. Experientiality [Elektron resurs] // The Living Handbook of Narratology / tahr. P. Hühn va boshq. — Hamburg : Hamburg University, 2014. — 2014-yil 1-iyulda qayta ko'rib chiqilgan. — URL: https:/ / www- archiv.fdm.uni- hamburg.de/ lhn/ node/ 102.html (murojaat sanasi: 10.10.2026).
6. Walsh R. Dreaming and Narration [Elektron resurs] // The Living Handbook of Narratology / tahr. P. Hühn va boshq. — Hamburg : Hamburg University, 2013. — 2013-yil 1-oktabrda qayta ko'rib chiqilgan. — URL: https:/ / www- archiv.fdm.uni- hamburg.de/ lhn/ node/ 70.html (murojaat sanasi: 10.10.2026).
7. Klauk T., Köppe T., Weskott T. Empirical Correlates of Narrative Closure // DIEGESIS. — 2016. — 5-jild, 1-son. — 26–42-b. — URL: https:/ / d- nb.info/ 1103239643/ 34 (murojaat sanasi: 10.10.2026).
8. Iowa State University. Department of English. What is Environmental Imagination? [Elektron resurs]. — URL: https:/ / engl.iastate.edu/ academics/ graduate- studies/ mfa- program- in- creative- writing- and- environment/ what- is- environmental- imagination/ (murojaat sanasi: 10.10.2026).

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.